

“BİR SİMGE GİBİDİR BU:
GÜNEŞİN DOĞDUĞU SAATTE
AY KAYBOLMAKTADIR.”

STEFAN ZWEIG

BALZAC
BİR YAŞAMÖYKÜSÜ

6. BASKI

Çeviri: ŞEBNEM SUNAR - YEŞİM TÜKEL

♥ can
modern

STEFAN ZWEIG

BALZAC

BİR YAŞAMÖYKÜSÜ

Can Modern

Balzac: Bir Yaşamöyküsü, Stefan Zweig

Almanca aslından çevirenler: Şebnem Sunar - Yeşim Tükel

Balzac: Eine Biographie

© 2009, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2009

6. basım: Aralık 2022, İstanbul

Bu kitabın 6. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Emrah Serdan

Editör: Şebnem Sunar

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Matsis Matbaa Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Tevfikbey Mahallesi Dr. Ali Demir Caddesi No: 51 Giriş Depo Bölümü

Küçükçekmece-İstanbul

Sertifika No: 40421

ISBN 978-975-07-3460-1

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

STEFAN ZWEIG

BALZAC

BİR YAŞAMÖYKÜSÜ

BİYOĞRAFI

Almanca aslından çevirenler
Şebnem Sunar - Yeşim Tükel

Stefan Zweig'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Dünün Dünyası, 1985

Amok Koşucusu, 1990

Yarının Tarihi, 1991

Lyon'da Düşün, 1992

İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar, 1995

Joseph Fouché, 1996

Günlükler, 1997

Satranç, 1997

Değişim Rüzgârı, 1998

Amerigo, 2005

Sabırsız Yürek, 2006

Marie Antoinette, 2006

Rotterdamlı Erasmus, 2008

Balzac, 2009

Macellan, 2010

Clarissa, 2010

Hayatın Mucizeleri, 2011

Montaigne, 2012

*Vicdan Zorbalığı Karşı ya da
Castellio Calvin'e*, 2014

*Üç Usta: Balzac, Dickens,
Dostoyevski*, 2015

Mary Stuart, 2016

*Şeytanla Savaş: Hölderlin, Kleist,
Nietzsche*, 2017

*Kendi Hayatını Yazan Üç Yazar:
Casanova, Stendhal, Tolstoy*, 2017

O Mıydı?, 2018

Bir Kalbin Çöküşü, 2018

Olağanüstü Bir Gece, 2019

Émile Verhaeren, 2019

Karmaşık Duygular, 2020

Brezilya, 2020

Rahel Tanrı'yla Hesaplaşıyor, 2020

STEFAN ZWEIG, 1881 yılında Viyana'da doğdu. Babası varlıklı bir sanayiciydi. Avusturya, Fransa ve Almanya'da öğrenim gördü. Savaş karşıtı kişiliğiyle dikkat çekti. 1919-1934 yılları arasında Salzburg'da yaşadı, Nazilerin baskısı yüzünden Salzburg'u terk etmek zorunda kaldı. 1938'de İngiltere'ye, 1939'da New York'a gitti, birkaç ay sonra da Brezilya'ya yerleşti. Önceleri *Verlaine*, *Baudelaire* ve *Verhaeren* çevirileriyle tanındı, ilk şiirlerini ise 1901 yılında yayımladı. Çok sayıda deneme, öykü, uzun öykünün yanı sıra büyük bir ustalıkla kaleme aldığı yaşamöyküleriyle de ünlüdür. Psikolojiye ve Freud'un öğretisine duyduğu yoğun ilgi, Zweig'in derin karakter incelemelerinde ifade bulur. Özellikle tarihsel karakterler üzerine yazdığı yorumlar ve yaşamöyküleri, psikolojik çözümlemeler bakımından son derece zengindir. Zweig, Avrupa'nın içine düştüğü siyasi duruma dayanamayarak 1942 yılında Brezilya'da karısıyla birlikte intihar etti.

ŞEBNEM SUNAR, 1972 yılında İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda öğrenim gördü. Aynı alanda yüksek lisans ve doktora yaptı. Çevirileri çeşitli yayınevlerince yayımlandı. Editörlük yaptı. Halen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

YEŞİM TÜKEL KANRA, 1975 yılında İstanbul'da doğdu. Orta ve lise öğrenimini İstanbul Lisesi'nde tamamladı. İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda lisans eğitimi aldı, yüksek lisans ve doktorasını da aynı alanda yaptı ve bu bölümde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Çeşitli yayınevlerinde editörlük yaptı, çevirileri yayımlandı. Halen Okan Üniversitesi Almanca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İçindekiler

Stefan Zweig'ın Balzac'a uzanan yolu / Knut Beck..... 11

BİRİNCİ KİTAP

GENÇLİK DÖNEMİ VE BAŞLANGIÇLAR

1. Çocukluk dönemi trajedisi 31
2. Kadere yöneltilmiş vakitsiz bir soru..... 56
3. Roman fabrikası Horace de St. Aubin ve Ortakları... 80
4. Madam de Berny..... 98
5. Ticari ara oyun 118
6. Balzac ve Napoléon..... 141

İKİNCİ KİTAP

BALZAC ÇALIŞMAYA KOYULUYOR

7. Otuz yaşındaki adam 169
8. İçiyle ve dışıyla Balzac..... 194
9. Castries düşesi..... 225
10. Balzac sırrını keşfeder 253

ÜÇÜNCÜ KİTAP

YAŞAMÖYKÜSÜ

11. Yabancı Kadın 269
12. Cenevre 304
13. Viyana'da veda 317

DÖRDÜNCÜ KİTAP

ROMAN YAZARI BALZAC'IN İHTİŞAM VE SEFALETİ

14. 1836, felaketler yılı	341
15. İtalya seyahati	360
16. Değişim yılı.....	380
17. Sardinya'nın gümüş madenleri	392
18. Tiyatro spekülasyonları	413

BEŞİNCİ KİTAP

İNSANLIK KOMEDYASI'NIN YAZARI

19. Madam de Hanska uğruna mücadele	439
20. İnsanlık Komedyası	459
21. İlk çöküş	472
22. Koleksiyoncu Balzac.....	484

ALTINCI KİTAP

GERÇEKLEŞEN HAYALLER VE SON

23. Son başarıtlar.....	503
24. Balzac Ukrayna'da.....	513
25. Evlilik ve eve dönüş	535
25. Son	543

BALZAC'IN YAŞAMI VE ESERLERİNE TOPLU BAKIŞ

Literatür	561
Balzac üzerine.....	562
Yayıncının sonsözü.....	563

BİRİNCİ KİTAP

Gençlik Dönemi ve Yeni Başlangıçlar

1

Çocukluk dönemi trajedisi

Bitmez tükenmez hayal gücünün sayesinde dünyevi olanın yanına tamamen kendine özgü ikinci bir evren daha yerleştirme gücünde olan Balzac gibi bir dâhinin, kişisel yaşamının başarısız dönemlerinde kuru gerçekliğe katı bir biçimde bağlı kaldığı pek görülmeyecek; her şey onun bağımsızca değişiklikler yapan keyfi iradesine tabi olacaktır. Yaşamının pek çok döneminde başına buyruk değişiklikler yapma isteği, kentsoylu bir varoluşun aslında değiştirilemez olan temel bir gerçekliğinden, ismin-den bile anlaşılabilir. Yaklaşık otuz yaşlarındayken Balzac bir gün dünyaya, adının Honoré Balzac değil, Honoré “de” Balzac olduğunu ilan eder; dahası bu soyluluk unvanını taşımaya başından beri hakkı olduğunu öne sürer. Babası yalnızca çok yakın akrabaları bir araya toplandığında Galyalı köklü bir derebeyi ailesi olan Balzac d’Entrague ailesiyle uzaktan akraba olma ihtimali üzerine atıp tutuyorken, hayal gücü geniş oğlu, inanılması mümkün olmayan bu varsayımı meydan okurcasına yücelterek tartışmasız bir gerçeğe dönüştürür. Mektuplarını, kitaplarını “de” Balzac olarak imzalar, hatta onu Viyana’ya götüren arabanın üzerine d’Entrague’ların soyluluk armasını yaptırır. Kendi kendisini böylesine kaba ve anlamsız bir tavırla soyluluk payesiyle donattığı

için, ondan hoşlanmayan meslektaşlarının alay konusu olsa da, o, gazetelere verdiği beyanatlarda hiç çekinmeden, kendisi doğmadan çok önce de babasının soylu bir kökenden geldiğini gösteren resmî belgeler olduğunu iddia eder, dolayısıyla Balzac'a göre doğum belgesindeki soyluluk unvanı, en az şu Montaigne'inki veya Montesquieu'nünki kadar geçerli olmalıdır.

Ne yazık ki bizim samimiyetsiz dünyamızda, yazarların o muhteşem canlılık ve güzellikteki efsanelerine karşı kupkuru gerçeklerle dolu belgelere kin yüklü, sorgulayıcı bir düşmanlık hâkimdir; Balzac'ın büyük bir coşkuyla söz ettiği şu doğum belgesi ne yazık ki Tours kentinin arşivlerinde yer almaktadır, ne var ki isminin yanında, aristokratlığın simgesi "de" nün tek bir harfi bile yoktur. Tours'un zabıt kâtibi 20 Mayıs 1799'da resmî ve açık bir ifadeyle şunları kayda geçirmiştir:

Fransa Cumhuriyeti'nin yedinci yılının ikinci Prairial'inde¹ olduğumuz bugün, l'Armée d'Italie Sokağı, Chardonnet Bölgesi No: 25'te ikamet eden Bernard-François Balzac adlı mülk sahibi vatandaş, oğlunun doğumunu bildirmek üzere, ben nüfus memuru Pierre-Jacques Duvivier'ye başvurmuştur. Adı geçen Balzac, doğan çocuğa Honoré Balzac adının verildiğini ve çocuğun dün sabah saat on birde, başvuru sahibinin evinde doğduğunu bildirmiştir.

Yine aynı şekilde ne babasının ölüm ilanında ne de ilk kızının evlenme ilanı gibi diğer belgelerde bu soyluluk unvanından söz edilmektedir, dolayısıyla bu büyük romancının soy kütüğüne ilişkin tüm iddiaları, gerçek

1. Fransız devrim takviminin 20 Mayıs-18 Haziran'a denk gelen dokuzuncu ayı. (Ç.N.)

olmasını dilediği temelsiz bir arzu olmaktan öteye gide-
memiştir.

Balzac'ın karşısında belgelerin haklılığı, hiçbir kuş-
kuya yer bırakmasa da, yine de iradesi, yanıp tutuşan ya-
raticı iradesi bu soğuk yüzlü resmî kâğıtların karşısında
muzaffer bir edayla haklı olduğunu iddia edecektir; son-
radan yapılan tüm düzeltmelere karşın, kurmaca olan,
her zaman tarihe üstün gelecektir. Fransa krallarından
hiçbiri Balzac'a ya da atalarından birine bir soyluluk un-
vanı bahşetmemiş olmasına rağmen, sonraki kuşaklar, bu
en önemli Fransız romancısının ismini, onun arzusuna
riayet ederek Honoré de Balzac olarak kabul etmiştir;
Honoré Balzac ya da Honoré Balssa olarak değil.

Ne de olsa yoksul atalarının gerçek soyadı Balssa'dır,
Balzac değil, de Balzac ise hiç değil; şatoları yoktur, gele-
cek kuşaklarda bu aileden çıkacak şairin arabasına yaptır-
abileceği bir soyluluk armaları da yoktur; parlak zırhlar-
la ata binmemiş ve romantik turnuvalarda kılıç sallama-
mışlardır; aksine her gün düzenli olarak inekleri otlamaya
götürmüş ve Languedoc topraklarında tarla açarken kan
ter içinde kalmışlardır. Balzac'ın babası Bernard-François,
Cannezacyakınlarında küçük bir köy olan La Nougayrie'de
sefalet içindeki bir kulübede, 22 Haziran 1746'da, oraya
yerleşmiş birçok Balssa'dan biri olarak doğmuştur. Bu
Balssalardan yalnızca biri herkes tarafından çok iyi tanın-
maktadır, bunun da nedeni son derece manidar bir olay-
dır: Honoré'nin üniversiteden ayrıldığı 1819 yılında, ba-
basının elli dört yaşındaki erkek kardeşi, hamile bir köylü
kızını öldürdüğü şüphesiyle tutuklanmış ve yaşanan ol-
dukça sansasyonel bir sürecin ardından ertesi yıl giyotinle
idam edilmiştir. Balzac'ın kendini soylu biri gibi gösterip
farklı bir kökenden geldiğini uydurmasının başlıca nede-
ni, babasının bu kötü ün sahibi erkek kardeşinden müm-
kün olduğunca uzaklaşma isteğiydi belki de.

Balzac'ın babası Bernard-François, on bir çocuğun en büyüğü olarak, sıradan bir toprak işçisi olan babası tarafından din eğitimi almaya yönlendirilir; köy papazı ona okuma yazma, hatta biraz da Latince öğretir. Ancak bu güçlü kuvvetli, canlı ve hırslı delikanlı, papazlar gibi, başının tepe kısmındaki tüm saçları kazıtmaya, cinsel ilişkiye girmemek için zorla yemin etmeye pek hevesli değildir. Bazen bir noterde kâtiplik yapıp işlere yardım ederek, bazen de üzüm bağında çalışıp saban sürerek kendi köyünün topraklarında bir süre boyunca zaman öldürür; ancak yirmi yaşına gelince bir daha geri dönmemek üzere kaçıp gider. Oğlunun romanlarında olağanüstü bir çeşitlilik içinde anlattığı o taşralı inadıyla Paris'e yerleşir; başlangıçta Paris'te kariyer yapmak isteyen, kimsenin dikkat etmediği sayısız gençten biridir, hangi yolla ve meslekle kariyer yapacağını kendisi de bilmemektedir. Sonraları –kendini kanıtlamış bir taşralı olarak– XVI. Louis'nin hizmetinde Kraliyet Konseyi'nde sekreterlik yaptığını, hatta kralın avukatı olduğunu söyleyen öyküler uydurmaya hevesli bu ihtiyar adamın iddialarının palavradan başka bir şey olmadığı ve kralın almanaklarında benzer bir görevde ne bir Balzac ne de Balssa adının geçtiği ortaya çıkar. Diğer pek çokları gibi, bir işçi ailesinden gelen bu gencin de yükselmesi ancak devrimle birlikte mümkün olur, Paris devrimci belediye meclisinde memur olarak çalışmaya başlar. Daha sonra ordu tedarikçisi olduğunda, bu eski görevi hakkında konuşmaktan kaçınacaktır. Görünüşe göre, orada faydalı ilişkiler kurmayı başarmış ve ileride oğluna miras bırakacağı para için yanıp tutuşan bir sezgiyle, savaş döneminde ordunun en fazla para kazanabileceği bölümüyle çalışmayı seçmiştir: savaş gereçleri ve levazım bölümü. Bir ordunun levazım bölümüyle çalışan bir insanın karşısına tefeciler ve bankacılarla ilişki kurmak için asla kaçırılma-

yacak altın gibi fırsatlar çıkabilmektedir. Karanlık işler ve ilişkilerle geçirdiği otuz senenin ardından Bernard-François, bir gün her şeyi yeniden tersyüz ederek Paris'te Daniel Doumerc'in bankasına başsekreter oluverir.

Baba Balzac elli yaşına geldiğinde nihayet büyük bir başkalaşım geçirir –oğlu bunu ne kadar da çok anlatmıştır!– ve huzursuz, hırslı bir çulsuz olmaktan çıkıp sonunda hali vakti yerinde bir yurttaş, kalburüstü “cemiyet”in giderek daha da saygıdeğer hale gelen bir üyesi olmuştur. Bir miktar birikmiş sermayesi ve güvenli işi sayesinde, küçük burjuvalıktan büyük burjuvalığa (ve sonraları büyük burjuvalıktan –arzu edilen en son basamağa– rantiyeliğe) geçebilmek için gerekli bir sonraki adımı ancak şimdi atabilecektir: Evlenecektir, üstelik de varlıklı ve iyi bir burjuva ailesinden bir kızla evlenecektir. Elli bir yaşında, sağlıklı, boylu boslu, aynı zamanda usta bir palavracı ve deneyimli bir çapkın olan bu adam, bankadaki amirlerinden birinin kızına göz koymuştur. Anne Charlotte Sallambier, gerçi ondan otuz iki yaş küçük ve biraz da romantik arzulara sahiptir, ama iyi yetiştirilmiş, inançlı bir burjuva kızı olarak, kendisinden oldukça yaşlı olan, ama paradan anlayan Balzac'ı iyi bir kısmet olarak gören anne babasının öğüdünü dinler. Baba Balzac evlenir evlenmez, bankada sıradan bir memur olarak çalışmanın onuruna yakışmadığını, üstelik az para getirdiğini düşünmeye başlar. Napoléon'un komutasındaki bir savaş, çok daha kolay para kazanabileceği kârlı bir gelir kaynağı gibi görünmektedir. Böylece eski bağlantılarını tekrar devreye sokar ve karısının çeyizinin güvencesiyle 22. Tümen'in tedarikçisi olarak Tours'a taşınır.

İlk oğulları Honoré'nin doğduğu bu tarihlerde (20 Mayıs 1799'da) Balzac'lar artık varlıklı insanlardır ve saygın yurttaşlar olarak Tours'un yüksek burjuvazisine kabul edilmişlerdir. Bernard-François'nın işleri görünüşe

göre iyi para getirmektedir; çünkü sürekli olarak hem para biriktiren hem de borsada oynayan aile, kendini iyice göstermeye başlamıştır artık. Honoré doğar doğmaz, küçük l'Armée d'Italie Sokağı'ndan ayrılarak kendi evlerine taşınırlar; Napoléon seferlerinin altın çağının devam ettiği 1814 yılına değin, taşralılar için bir lüks olan araba sahibi olmak ve çok sayıda hizmetkâr çalıştırmak gibi avantajların keyfini sürerler. Kalburüstü cemiyet, hatta aristokratlar bile, eskiden köyde sadece bir kulübesi olan, kızıl belediye meclisinin eski üyesinin oğlunun evine sürekli gidip gelmektedir artık. Bunların arasında, daha sonra Balzac'ın *Esrarlı Bir Vaka*'da esrareniz bir biçimde kaçırılmasını ayrıntılı olarak anlatacağı Senatör Clément de Ris, yazarın en zor anlarında ondan desteğini ve yardımını esirgemeyen Pommereul baronu ve Mösyö de Margonne da vardır. Hatta Baba Balzac kentle ilgili işlerde de söz sahibidir, hastaneyi yönetir ve bütün kararlarda onun fikrine danışılır, soylu bir kökenden gelmemesine ve karanlık geçmişine rağmen, önemli sınıfsal değişimlerin yeşerdiği kargaşalarla dolu bu dönemde kusesursuz, saygın bir kişi olup çıkar.

Baba Balzac'ın böylesine itibar görmesi her açıdan anlaşılabilir bir şeydir. Kendisiyle, başarılarıyla ve tüm dünyayla barışık, neşeli, kaba saba babacan bir adamdır. Bir aristokrat gibi konuşmayı bilmez, küfürleri büyük bir keyifle taramalı tüfek gibi art arda yağdırır ve abartılarla süslediği anılarını anlatmaktan kendini alamaz –*Tuhaf Öyküler*'in bazılarını oğluna da anlatmış olmalıdır–, doğrusu olağanüstü bir anlatıcıdır, gerçekleri bir sürü palavrayla süslese de aslında iyi niyetli ve babacandır. Öte yandan kendisini duruma göre imparatora, krala ya da cumhuriyete adayabilecek kadar da kurnazdır, iyi bir eğitim almamıştır, yine de hem sağa hem de sola eğilimi vardır, kaldı ki çevreden öğrendiği ve okuduklarıyla bir bakıma

evrensel eğitim almış da sayılabilir. Hatta *Mémoire sur le moyen de priver les vols et les assassinats* (Hırsızlık ve Cinayeti Önleme Yolları Üzerine Araştırmalar) ve *Mémoire sur le scandaleux désordre causé par les filles trompées et abandonnées* (Kandırılmış ve Terk Edilmiş Kızların Yaratıldığı Skandallar Üzerine Araştırmalar) gibi birkaç küçük elkitabı bile yazmıştır. Baba Goethe'nin İtalya günceci Johann Wolfgang'ın *İtalya Seyahati*'yle nasıl boy ölçüşemezse, bunlar da doğal olarak büyük oğlunun kitaplarıyla boy ölçüşemeyecek türden eserlerdir. Son derece sağlıklı, tamamen kaygısız ve yaşama sevinciyle dopdolu Baba Balzac, yüz yaşına kadar yaşamaya kararlıdır. Altmış yaşından sonra, evliliğinden olan dört çocuğuna, evlilik dışı birkaç çocuk daha eklemiş, seksenine geldiğindeyse kasabada bir kızı hamile bırakmakla itham edilmiş ve itibarı zedelenmiştir. Bir kez olsun evine doktor girmemiştir. Bu herkesten uzun yaşama isteği, iştirakçilerden biri öldüğünde gelir payının geride kalanlar için arttığı Tontine Lafarge'daki bir hayat sigortasıyla daha da belirginleşmektedir. Oğlunun, yaşamdan bin türlü sanatsal biçim yaratmak için kullandığı şeytani gücü, Baba Balzac sadece kendi yaşamını sürdürmek için kullanır; ne var ki ortaklarını tam geride bırakmayı başardığı ve gelir payı 8.000 franka yükseldiği sırada, seksen üç yaşındaki bu adam saçma sapan bir kazanın kurbanı olur. Yoksa o güçlü iradesi sayesinde, tıpkı oğlu Honoré gibi o da imkânsız olanı gerçekleştirebilirdi.

Honoré de Balzac babasından aldığı canlı bir mizaç ve hikâye uydurma zevkinin yanı sıra, annesinin de duyarlılığını almıştır. Kocasından otuz iki yaş küçük olan Anne Balzac isteyerek evlenmiş olmasına rağmen, kendini sürekli mutsuz hissetmek gibi vahim bir özelliğe sa-

hiptir. Karısının huysuzluklarına ve hastalık hastası olmasına aldırmayarak keyfinin kaçmasına asla izin vermeyen Baba Balzac neşe içinde kaygısızca yaşamını sürdürürken, Anne Charlotte Balzac isterinin tüm hallerini yaşayan, daima kırılğan ve acılar içinde olan bir insan tiplemesi ortaya koyar. Evde kimsenin onu yeterince sevmediğini, yeterince düşünmediğini ve ona yeterince değer vermediğini hissetmektedir; sürekli olarak, kendisinin büyük fedakârlıklarına karşılık çocuklarının yeterince minnettarlık duymadığından yakınmaktadır; “iyi niyetli” önerileri ve ağlamaklı yakarılarıyla, artık tüm dünyanın tanıdığı bir yazar olan oğluna, yaşamının sonuna kadar eziyet etmekten vazgeçmeyecektir. Öte yandan eğitimsiz, kafası çalışmayan bir kadın da değildir. Genç kızlığında Banker Doumerc’in kızına nedimelik etmiş ve bu çevrede bazı romantik eğilimler kazanmıştır. Bütün bu yıllar boyunca gerçek edebiyat eserlerine büyük hayranlık beslemiş, sonraları Swedenborg’a ve başka mistik yazılara özel bir ilgi duymaya başlamıştır. Ancak kısa bir süre sonra, içten içe duyduğu bu idealist eğilimler, ailesinden devraldığı maddi kaygılarla gölgelenir. Tuhafiyecilik yaparak tükenmez bir hırsla cebini kuruş kuruş dolduran Parisli tipik bir küçük burjuva ailesinden gelen Anne Charlotte Balzac, alt tabaka burjuvazisinin tüm dar görüşlü ve küflenmiş dürtülerini yeni ailesine taşıyacak; özellikle de küçük çocuk şeylerde cimrilik yaparken gözünü kârlı yatırımlardan ayırmama özelliğini de beraberinde getirecektir. Anne Charlotte Balzac için çocuklarla ilgilenmek, onlara para harcamanın bir hırsızlık, para kazanmanın ise en büyük erdem olduğunu, hatırı sayılır bir “mevki” sahibi olmayı –ya da kızlara iyi bir evlilik yapmayı– öğretmek, özgür kalmalarına izin vermeyip gözlerini üstlerinden ayırmamak demektir. Ama işte tam da bu sürekli, can sıkıcı kaygılı hali ve onların mutlu olması için gösterdiği bu

rahatsız edici çabasıyla, tüm “iyi niyeti”ne rağmen, bütün aileyi yıldırır. Yıllar sonra artık bir yetişkin olduğunda bile Balzac, çocukken annesinin daha sesini duyar duymaz dehşete kapıldığını anımsayacaktır.

Coşkulu, iyi niyetli ve tutkulu çocuklarının her türlü şefkat isteğini soğuk bir tavırla reddeden, her zaman huysuz ve tutuk biri olan annesinden dolayı Balzac’ın nasıl acı çektiği, bir mektubundaki haykırıştan da anlaşılabilir: “Benim hiçbir zaman bir annem olmadı.” Anne Charlotte Balzac’ı ilk çocukları Honoré ve Laure’dan içgüdüsel olarak uzak tutarken, sonraları diğer iki çocuğu Laurence ve Henri’yi şımartmasına yol açan esrarengiz nedenin ne olduğunu keşfetmemiz bugün artık mümkün değil. Kocasına duyduğu abartılı bir direnç buna yol açmış olabilir belki. Ancak kesin olan bir şey varsa, o da hiçbir annenin kendi çocuklarına karşı ondan daha umursamaz ve sevgisiz olamayacağıdır. Oğlunun doğumundan hemen sonra, henüz loğusayken, onu bir cüzamlı gibi evden atar. Çocuk, kendisine sütanneliği yapması için bir jandarmanın karısına teslim edilir; dört yaşına kadar orada kalır; bundan sonra da annesinin, babasının ve kardeşlerinin, hali vakti yerinde olan ailesinin yanına gelemeyen, yarım pansiyonlu olarak yabancı bir ailenin yanına verilir; sanki kendi ailesi değil de çok uzak akrabalarıymış gibi onları sadece haftada bir kez, o da pazar günleri ziyaret edebilir. Küçük kardeşleriyle oyun oynayamaz, oyuncakları yoktur, hediyeler de almaz. Hastalandığında başucunda bekleyen bir annesi hiç olmamış, tatlı sözler söylediğini hiç duymamıştır; sevgiyle dizlerine sokulup sarılmak istediğinde annesi sert sözler söyleyerek bu türden bir samimiyete hep engel olur. Kaldı ki yedi yaşında, küçük ayaklarının üzerinde durmayı henüz öğrenmiş çocuğunu istemediği için onu Vendôme’da yatılı bir okula yollar; çocuk olabildiğince uzakta, başka bir yerde, başka

bir kentte olmalıdır. Yedi yıl süren dayanılmaz bir eğitimden sonra Balzac ailesinin evine adımını atar atmaz, annesi –Balzac’ın ifadesiyle– “hayatını öyle bir zorlaştırır” ki, Balzac on sekiz yaşına geldiğinde bu dayanılmaz ortama kendiliğinden sırtını çevirir.

Balzac, tuhaf huylu annesi tarafından ihmal edildiğini, bütün yumuşak başlılığına rağmen, yetişkin bir adam olduğunda bile hiç unutamayacaktır; çocukluğunda ona cehennem azabı yaşatan bu kadını yıllar sonra kendisiyle birlikte yaşamak üzere evine aldığı anda bile, saçlarına aklar düşmüş kırk üç yaşındaki Balzac, bir zamanlar annesinin duyduğu antipati yüzünden o hassas, sevgiye muhtaç altı yaşındaki ya da on yaşındaki çocuğa neler yaptığını hatırlar ve Madam de Hanska’ya kendinden geçmiş bir halde isyan ederek korkunç gerçeği haykırır:

Ah bir bilseydiniz annemin ne tür bir kadın olduğunu: hem bir gaddar hem de gaddarlığın ta kendisi. Zavallı Laurence’ı ve büyükannemi öldürdükten sonra, şimdi de kız kardeşimi toprağa göndermeye kararlı. Birçok nedenden ötürü benden nefret ediyor. Doğmadan önce bile benden nefret ediyordu. Onunla bağlarımı koparmak üzereydim; neredeyse bir zorunluluktu bu. Ama ben acı çekmeye devam etmeyi tercih ettim. Onun delirdiğini sanıp otuz üç yıldır arkadaşısı olan bir doktora danıştık. Doktor bize şöyle dedi: “Hayır, deli değil. Sadece kötü biri.” ... Benim hayatımdaki tüm kötülüklerin sebebi annemdir.

Bu sözler, en hassas olduğu yıllarda doğa yasalarına göre kendisine en yakın olması gereken kişinin ona yaşattığı binlerce gizli eziyete yıllar sonra patlarcasına verilmiş bir cevaptır. Kendi ifadesiyle, “bir insana dünyada

yaşatılabilecek en korkunç çocukluğu yaşamış olması”nın tek suçlusu annesidir.

Balzac’ın Vendôme’daki Oratoryen rahiplerinin yatılı okulunda geçirdiği altı yıl hakkında iki tür bilgi vardır: okul kayıtlarına geçmiş resmî, can sıkıcı bilgiler ve kendisinin *Louis Lambert*’de anlattığı olağanüstü bir şiirsellige sahip olanlar. Okul yöneticileri mesafeli ve resmî bir ifadeyle sadece şunları belirtmiştir:

No. 460. Honoré Balzac, sekiz yaşından bir ay almış. Çiçek hastalığı geçirmiş, hastalığın kalıcı bir etkisi olmamıştır. Canlı bir karaktere sahiptir, kolayca ateşlenir ve zaman zaman şiddetli ateşe tutulur. Yatılı öğrenci olarak okula giriş tarihi 20 Haziran 1807, mezuniyeti 22 Ağustos 1813. Mektuplar, Tours’da yaşayan babası Mösyö Balzac’a yollanacak.

Balzac, okul arkadaşlarının aklında sadece “şişko, dolgun yanaklı, kırmızı suratlı bir oğlan” olarak kalmıştır; ancak onların anlattıkları sadece dış görünüşüyle ilgili şeyler olmaktan ya da doğruluğu kuşku götürür birkaç anıdan öteye gitmez. *Louis Lambert*’in yaşamöyküsel izler taşıyan sayfaları ise dâhi olan ve dâhiliğinden dolayı iki kat fazla acı çekmiş bir çocuğun trajik içsel yaşamını çok daha sarsıcı bir biçimde gözler önüne sermektedir.

Balzac, yetişme dönemini anlatırken, kişilik betimlemesinde ikili bir portre biçimine başvurmayı tercih etmiştir; birbirinin okul arkadaşı olan iki çocuğu anlatırken kendisini şair, Louis Lambert’i ise filozof “Pythagoras” olarak betimlemiştir, tıpkı Faust ve Mephisto karakterlerinde Goethe’nin yaptığı gibi, o da kişiliğinde bir bölünme meydana getirmiştir. Dehasının iki temel biçimi-

mini, insan varoluşunun suretlerini yeniden oluşturan yaratıcı yanını ve gizli yasaları geniş bir varoluş bağlamında göstermek isteyen düzenleyici yanını iki farklı varlığa pay etmiştir. Gerçekte her iki durumda da Balzac, Louis Lambert'in kendisidir; en azından görünüşte uydurma olan bu figürün başından geçenler, onun kendi yaşantılarıdır. Kendini yansıttığı hiçbir yerde –*Tılsımlı Deri*'de Raphael, *Sönmüş Hayaller*'de d'Arthez, *On Üçlerin Romanı*'nda General Montereau–, aldığı çok sıkı eğitimin altında ezilmiş çocuğun yazgısı böylesine derinden ve böylesine yakından hissedilerek anlatılmamıştır.

Vendôme şehrinin ortasında, Loir Irmağı'nın kenarında, kasvetli kuleleri ve devasa duvarlarıyla söz konusu yatılı okulun, eğitim kurumundan çok hapishaneye benzer bir hali vardır. Buraya iki üç yüz kadar yatılı öğrenci alınmakta ve öğrenciler ilk günden itibaren sıkı bir kilise eğitimine tabi tutulmaktadır; tatilleri yoktur ve anne babalar çocuklarını ancak özel durumlarda ziyaret edebilmektedir; bütün bu yıllar boyunca Balzac eve neredeyse hiç gitmemiştir ve işte kendi geçmişiyle benzerlikleri daha fazla vurgulamak için Louis Lambert'i, annesi ve babası olmayan, öksüz bir çocuk olarak kurgulamasının nedeni de tam olarak budur. Sadece eğitim ücretinin değil, aynı zamanda bakım ve giysi masraflarının da içinde bulunduğu okul ücreti nispeten düşüktür; ancak çocuklar için asla gereksiz harcamalar yapılmaz; aileleri eldiven ve kalın iç çamaşırı yollamayan –annesinin kayıtsızlığı yüzünden Balzac da yoksunluk çeken çocuklar arasındaydı– çocuklar, kışın çevrede elleri donmuş, ayakları buz tutmuş halde dolaşırlar. Gerek bedensel gerek ruhsal anlamda fazlasıyla hassas olan Balzac-Lambert, en başından beri diğer köylü arkadaşlarından daha fazla acı çekmiştir:

"BELKİ DE İLK GENÇLİK DÖNEMLERİMDEN BU
YANA BENİ MEŞGUL EDEN BÜYÜK BİR ESER
YAZMAYI DENİYORUM: BALZAC HAKKINDA
KALIN BİR KİTAP, BİR YAŞAM ÖYKÜSÜ VE
ELEŞTİRİ.

MUHTEMELEN ÜÇ, HATTA DÖRT YIL
GEREKTİRECEĞİNİ BİLİYORUM. AMA GERİYE
KALICI BİR ŞEY BIRAKMAK İSTİYORUM,
ETKİSİNİ ONYILLARCA YİTİRMEMEYECİK
BİR ESER."

STEFAN ZWEIG'IN, NEW YORK'A
BİR TREN YOLCULUĞU SİRASINDA DOSTU
ROMAIN ROLLAND'A YAZDIĞI SATIRLAR
BUNLAR...

SÜRGÜN HAYATININ SON DÖNEMİNDE
ZWEIG'LA BİRLİKTE ÖNCE AMERİKA
BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NE, ORADAN DA
BREZİLYA'YA GİDEN BU BÜYÜK ESER, İLK
KEZ 1946'DA STOCKHOLM'DE YAYIMLANDI.
BALZAC, USTANIN BAŞKA BİR USTAYA SAYGI
DURUŞUDUR.

